

JERNALDERSBYEN VED VESTERVIG KIRKE

I ingen anden Del af Danmark kender vi saa mange og navnlig saa store Jernalderbopladsler som i Thy, det lange, krogede Landskab i N.V. Jylland, mellem Vesterhavet og Limfjorden. Indtil nu er det kun her, at Fænomenet egentlige Byhøje fra Forhistorisk Tid er paatruffet, Pladsler, hvor der gennem længere Tids Bebyggelse, kontinuerligt eller med Afbrydelser, er dannet tykke Kulturlag, saa Stedet hæver sig som en mer eller mindre markeret Banke i Terrænet.

Den første store Byhøj, der blev undersøgt – overhovedet den første større Undersøgelse af en Jernalderboplads i Danmark – var i Ginderup, i 1920erne og 30erne. Senere fulgte Mariessminde, og i de seneste Aar er yderligere 3 store Bopladsler – eller Landsbyer, som vi vel med Rette kan kalde dem – kommet for Dagen: Nr. Hedegaard, Hurup og Vestervig.

Jeg skal her give en kortfattet Oversigt over Udgravningerne af Jernalderlandsbyen ved *Vestervig*. Resultaterne af denne Udgravning – der fandt Sted i Aarene 1961–65 – er desværre langt fra bearbejdet, og det bliver derfor en i flere Henseender fragmentarisk Redegørelse, jeg kan give. Jeg haaber imidlertid at kunne fremstille Hovedpunkterne af Undersøgelsens Resultater og tillige oplyse en Del Detailler.

I 1961 skulde Landevejen lige nord for Vestervig Kirke omlægges. Ved dette Arbejde blev en udstrakt, ret lav, men tydelig Banke gennemskaaret i N – S, o. ved Midten. Herved blev der fundet et stort Antal Lerkarskaar, nogle Sager af Jern, nogle Kværnsten o.a. Spor efter Oldtids Bebyggelse. En Besigtigelse af Findestedet viste, at Vejbyggerne havde gravet lige gennem en stor Jernalderlandsby, med indtil 2 mtr. tykke Kulturlag, og med mange Huse og brolagte Gader i Lag over hinanden. Desværre var anslaaet ca 1/5 af Byhøjen helt ødelagt, og Partier af den østlige Del af Landsbyen var stærkt beskadigede, da Arkæologerne kom ind i Billedet. Denne sidste Del – ca 2.700 mtr² – blev nu undersøgt af Nationalmuseet. Den resterende Del af Landsbyen, vest for den nye Vej, ligger helt intakt. Stedet maa som hidtil dyrkes som Landbrugsjord, men er iøvrigt tinglyst som fredet og vil formentlig engang i Fremtiden blive udgravet – det haster imidlertid ikke, for der er naturligvis ingen Tvivl om, at man ad Aare vil kunne foretage en langt bedre Undersøgelse, end den, der nu er gennemført, idet der til den Tid maa paaregnes større Erfaring og bedre Udgravningsmetoder.

De Udgravninger, der hidtil er udført i Vestervig, havde i Begyndelsen Karakter af en Nødundersøgelse, men da Objektet viste sig at være af stort Omfang og betydelig Interesse, lykkedes det efterhaanden at faa Undersøgelsen ind i mere rolige og systematiske Baner. – Det meste af det undersøgte Areal blev udgravet helt til Undergrunden; dog blev et mindre Parti (ca 30 x 20 mtr) kun undersøgt ca halvvejs ned, idet der her var en Mulighed for at bevare en Del af en Landsbyens mest markante Faser, med flere Huse, omgivet af brolagte Gader.

Indenfor det undersøgte Areal blev der afdækket ca 20 Huse; men mange af disse Huse kunde følges gennem flere Stadier – indtill 7–8 – gennem et Tidsrum af flere Hundrede Aar, saaledes at Antallet af Huse, beregnet efter erkendte Husgulve i forskellige Niveauer, bliver ca 45. Det var meget interessant at følge de enkelte Huse ned gennem Lagene og se, hvorledes de snart var kortere, snart længere, og i nogle Faser bredere, i andre smallere. Det vil formentlig ogsaa være muligt – efterhaanden som Arbejdet med Rentegning af Planerne og Udredningen af den meget komplicerede Udgravning skrider frem – at give i hvert Fald partielle Byplaner i forskellige Tidsafsnit.

Jernalderbebyggelsen strækker sig i Tid antagelig fra et tidligt Afsnit af den Keltiske (Føromerske) Jernalder og ned til Slutningen af Yngre Romertid (d.v.s. til ca 400 e.Kr.), hvor Landsbyen synes lagt øde ved en Ildebrand og derefter forladt. Det maa imidlertid pointeres, at det endnu er uklart, om Bebyggelsen har været kontinuerlig; der har muligvis været en Afbrydelse i Bebyggelsen i Keltisk Jernalder, og maaske ogsaa i 3. Aarh. e.Kr.. Imidlertid synes der ikke at være Tvivl om, at Stedet ogsaa har været bebygget i et vist

Tidsrum i Bronzealderen (hvad jeg skal vende tilbage til), og der er ogsaa en Del Stenalderfund (Neolitikum), uden at der dog antagelig har været nogen egentlig Bebyggelse i den Tid.

De fleste af Husene i Vestervig er af den sædvanlige Ældre Jernalders Type, kendt fra mange jydsk Bopladser. Der har dels været Långhuse, med Bolig i Vestenden og Stald i Østenden, dels kortere Huse, udelukkende beregnet til Beboelse eller — i nogle Tilfælde — med et meget lille Staldrum. De fleste af Husene har haft svære Græstørvægge, gennemgaaende ca 1 mtr. tykke, eller i hvert Fald en Pakning af Græstørvægge paa Ydersiden af en tynd Fletværksvæg. Gulvene, i hvert Fald i Boligene, har bestoet af Ler.

De ældste og nogle af de yngste af Husene synes at have haft Vægkonstruktioner af Tømmer. Et af disse Huse er af en særlig Karakter. Et større Antal Stolpehuller i Undergrundens gule Ler udgør et Rektangel ca 11 x 7 mtr; antagelig er der Tale om en Vægkonstruktion enten med Tømmer eller Fletværk, men det synes dog ikke at kunne udelukkes, at det drejer sig om helt fritstaaende Stolper, der har baaret et Halvtag som yderligere har været støttet af flere Stolper inde i Bygningen. Imidlertid er der rundt om Huset en noget uregelmæssig gravet Rende, i hvis Bund der findes et stort Antal smaa, runde Fordybninger, der synes at maatte tolkes som Sporene efter et Risgærde eller en Fletværkskonstruktion — formentlig en Inhegning, Ved Siden af dette Hus — hvis Karakter og Brug er uvis — har der ogsaa, i samme Niveau og sandsynligvis samtidig med dette, ligget et Vægrillehus, med Stolper i selve Væggen, der formentlig har bestaaet af lodret stillede Planker, anbragt i en Vægrille — en Konstruktion, der kendes fra flere Huse fra tidlig Keltisk (Føromersk) Jernalder.

Et for Vestervig-Jernalderlandsbyen karakteristisk Træk er de udstrakte Stenlægninger og egentlige brolagte Gader, der findes mellem Husene, og som i Virkeligheden udgør — især i Faserne o. Kr. F. og lidt efter — et egentligt Gadenet. De ældre Stenlægninger eller Gader bestaar af gennemgaaende mindre Sten i temmelig uregelmæssige og ret brede Belægninger. Senere følger — især i l. Aarh. e. Kr. — meget onhyggeligt anlagte klart afgrænsede Gader, med ret store, flade Sten, og med mange smaa Sten til at fylde ud i Mellenrummene. En Del af disse Gader er lagt af Sten, der er vandrullede, og som maa være bragt hertil fra Stranden — et bemærkelsesværdigt Træk, da Kystlinien idag ligger 5—6 km borte og dengang formentlig laa endnu længere væk.

Til samme Periode som de fine, brolagte Gader hører nogle meget elegante Dørmaatter, lagt af smaa Rullesten fra Stranden i omhyggelige Sildebensmønstre. Saadanne Sildebensmaatter er særlig karakteristiske for denne Landsby; de kendes dog ogsaa fra Ginderup, og en enkelt fra Nr. Hedegaard, medens Dørmaatterne fra Hurup har en anden Udformning.

Videre findes der i Vestervig fra samme fremragende Byggeperiode nogle Installationer, der — mig bekendt — foreløbig er uden Paralleller i danske Fund. Det drejer sig om nogle meget fine, velbyggede Afløbsinstallationer. Fra et af de mindste og klarest markerede Huse blev Vandet ledet gennem en stendækket Kanal ud gennem Bagmuren, mod Nord, og uden for Huset fortsatte Afvandingskanalen i en aaben, omhyggeligt stensat Rende, der bøjer mod Øst og fortsætter tværs over den brolagte Gade for at udtømmes i Terrænet øst for denne. I det nordligst erkendte Hus i Landsbyen findes en lignende, men sværere stensat og stendækket Kanal ud gennem Frontmuren nær Døren og Indgangsbrolægningen. Et tredje Dræningsarrangement er endnu fornemmere. Det bestaar af en Kanal gennem Frontmuren, som den lige beskrevne, fortsættende sig i en aaben Rendesten tværs over Gaden, men denne Rendesten udtømmer sit Vand i en meget fin Sivebrønd, bygget af store Sten, hvorimellem to gamle Skubbekværne, og med en Belægning af smaa Sten i Bunden.

I alle Boligerne er der fundet Ildsteder, Arner, og i de Huse, hvor der er Tale om flere Faser, ligger den ene Arne oft lige over den anden. Disse Arner bestaar i Almindelighed af en Stenpikning, lagt i Ler, og derover en Belægning af Ler, der er fladet ud og ofte smukt ornamenteret. I mange Tilfælde, især i Husfaserne fra Ældre Romersk Jernalder, findes der nedsat i Stenpikningerne under den øvre Lerbelægning ganske smaa Lerkar — et Fænomen, der er iagttaget paa andre Jernalderbopladser, og som i Almindelighed — og formentlig med Rette — fortolkes som Offer-gaver til en eller anden Guddom eller Magt, der har betydning for Arnen og hele Huset.

En anden, utvivlsomt sacral Nedlæggelse repræsenteres af et Hestekranium og de 4 afhuggede nedre Dele af Hestens Ben, fundet nedgravet under Gulvet i et af de længste Huse. Dateringen af dette sidste Fund er ikke ganske sikker, men der er Grund til at tro, at det tilhører et tidligt Afsnit af Ældre Romertid. Mig bekendt findes der kun eet andet Fund af samme Karakter fra Danske Jernalders Boplatser, et Fund fra Sorte Muld paa Bornholm, men det dateres til Yngre Romersk Jernalder.

Endnu et Fund af særlig Interesse maa nævnes her: en enestaaende Brønd, i Form af en stor Tønde af Træ, uden Bund, lavet af 20 svære Stave, føjet sammen med Baand af flækkede Pilegrene. Denne Brønd var anlagt i en Sænkning syd for Husene og synes at tilhøre den ældste Bebyggelsesfase i Keltisk Jernalder. Omkring Brønden har man i den Tid, den blev benyttet, lagt en Mængde Haandsten, for at kunne færdes paa den bløde Mosebund. Imidlertid findes der i et dybere Lag i samme Sænkning en anden Stenhorisont, hvori der er fundet Lerkarskaar, der synes at maatte dateres til Bronzealder, og et betydeligt Antal af de for Bronzealderen saa karakteristiske Knusesten af Flint. Til denne Bronzealderfase hører formentlig ogsaa et udstrakt System af Plovfurer, frembragt med ard, der er konstateret under hele den Del af Landsbyen, der er undersøgt til Undergrunden.

Ved Udgravningen af Jernalderlandsbyen ved Vestervig er der fremkommet et meget stort Materiale af Oldsager, først og fremmest i Form af Skaar af Lerkar, der tildels har kunnet sammensættes. Videre hidrører der – fra de yngre Faser af Bebyggelsen – en Del Knive og andre Sager af Jern, tillige med noget tildannet, brændt Træ. Der er desværre praktisk talt ingen Importsager – saaledes slet ingen Mønter, som i Ginderup; der er fundet et enkelt lille Stykke Betalingsguld. Fra de forskellige Perioder af Bebyggelsen findes et stort Antal Kværnsten, repræsenterende alle Typer, tillige med Amboltsten og en Mængde Knusesten af Kvartsit. Der er i de yngste, nedbrændte Huse fundet en hel Del Korn, der endnu ikke er bestemt, men som formentlig væsentlig omfatter Byg og Hvede. Som en yderst bemærkelsesværdig Ting maa anføres, at Botanikeren Søren Ødum har faaet Frø fra Kulturlag i Vestervig Jernalderlandsbyen, fra o. Kr. F., til at spire. Det drejer sig om hvidmelet Gaaseurt og Spergel. Endelig kan anføres, at der i den sydlige Del af Landsbyen, nærmest Kirken, er fundet adskillige Spor af Virksomhed i Forbindelse med Middelalderens Kirkebyggeri, saaledes mange Kvaderstensfragmenter.

Som allerede nævnt er en Del af Landsbyen blevet bevaret i et bestemt Niveau, nærmere betegnet den Fase, der er karakteriseret ved de fine brolagte Gader. Tre Huse, med omliggende Gader, og med Arner, Sildebensmaatter, Afløbskanaler og Sivebrønd er bevaret. Murene er markeret med lave Græstørvsolde. Terrænet uden for de bevarede Huse er tilsaaet med Græs, og her er opstillet Elementer fra de bortgravede Huse, herunder talrige Kværnsten, Mortersten o.a. Dette Areal er fredet og er udlagt til Ruinpark, med Adgang for Publikum.

Historien om Jernalderlandsbyen ved Vestervig Kirke vil aldrig kunne fortælles fuldt ud – dertil er for meget gaaet tabt. Men forhaabentlig vil det være fremgaaet af det, der her er sagt, at denne Landsby dog følger et lille Kapitel til vor Viden om Bebyggelsen i den Ældre Jernalder i Danmark, og det kan haabes, at et nyt og større Kapitel vil kunne tilføjes, naar Resten af Byhøjen engang bliver udgravet.

Oversigt over den udgravede Del af Jernalderlandsbyen, fot. fra Syd. T.V. et Udsnit af den ikke-udgravede Del af Byhøjen.

Hustomt fra et af de ældste Afsnit af Bebyggelsen. Stolpehuller og Indhegningsrille i Undergrunden, set fra Vest.

Detailbillede af en af de brolagte Gader, med en Indgangsbrolægning af store, flade Sten og (i Forgrunden) en "Sildebensmaatte" af smaa Strandsten, set fra Nord.

Træbrønd, lavet af Tøndestave, samlet med Baand af flækkede Pilegrene, i en Sænkning i den sydlige Del af Landsbyen, set fra Sydøst.